

ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ СПРИЙНЯТТЯ ЛЮДИНОЮ ЕЛЕМЕНТІВ ХУДОЖНЬОЇ КЕРАМІКИ В ІНТЕР'ЄРАХ ЛІКУВАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Чернявський К. В., аспірант кафедри архітектури

Національний авіаційний університет

Анотація. Розглядаються особливості впливу та психофізіологія сприйняття людиною творів художньої кераміки при формуванні інтер'єрних просторів дитячих лікувальних закладів з урахуванням функціональних та естетичних вимог.

Ключові слова: лікувальний заклад, інтер'єрний простір, твори художньої кераміки, діти дошкільного віку.

Аннотация. Чернявский К. В. *Психофизиология восприятия человеком элементов художественной керамики в интерьерах лечебных заведений.* Рассматриваются особенности влияния и психофизиология восприятия человеком произведений художественной керамики при формировании интерьерных пространств детских лечебных заведений с учетом функциональных и эстетических требований.

Ключевые слова: лечебное заведение, интерьерное пространство, произведения художественной керамики, дети дошкольного возраста.

Annotation. Chernyavskiy K. V. *Psychophysiology of perceptions by the man of elements of artistic ceramics in the interiors of medical establishments.* The features of influencing and psychophysiology of perception by the man of works of artistic ceramics at forming of interior spaces of child's medical establishments taking into account of functional and aesthetically beautiful the requirements are examined.

Keywords: medical establishment, interior space, works of artistic ceramics, children of preschool age.

Актуальність теми. Формуючи інтер'єрний простір дитячого лікувального закладу, необхідно враховувати окрім естетичних та функціональних вимог особливості психіки, темпераменту хворої дитини із урахуванням її віку, характеру і важливості захворювання, а також фактори, які визначають поведінку дитини. Лікарняна обстановка справляє, як правило, негативний вплив на психіку, емоції, поведінку дитини, підлітка. Діти шкільного віку страждають через відсутність у лікарні чи поліклініці умов для задоволення їхніх умов, інтересів, духовних запитів, занять улюбленою справою. Особливо в умовах стаціонару діти почуваються самотніми та незахищеними серед незнайомих людей, страждають від нестачі уваги, ласки, тепла, материнських рук. У хворої дитини в період гострого, а особливо хронічного захворювання нерідко послаблюються гальмівні процеси в корі великого мозку, з'являється емоційна нестійкість, нестриманість у вчинках, слабкий контроль розуму над почуттями. Тимчасово може обмежуватися здатність до самообслуговування. На допомогу дитині приходять медперсонал і батьки. Хвора дитина починає жити в атмосфері підвищеної уваги та турботи. Але надмірна увага, максимальна готовність дорослих виконати будь-яке бажання хворого поступово виробляє у дітей егоїзм і споживачьке ставлення до людей, які опікуються ними. Отже, необхідно піклуватися не лише про фізіологічні потреби хворої дитини, а й про здорову морально-психологічну обстановку. Досягнути якої можна, використовуючи при формуванні

інтер'єру засоби образотворчого та монументально-декоративного мистецтва. Монументально-декоративне мистецтво може допомогти дитині подолати почуття страху, пом'якшити різкий негативізм не лише до лікувальних процедур, але й до спілкування з медперсоналом, особливо, якщо в руках лікаря шприц, чи інші медичні інструменти й апарати.

Постановка проблеми. Архітектурне рішення інтер'єру – це складне поєднання архітектурної форми, конструкції, простору, масштабу, пропорції, ритму, кольору та світла, направлені на створення гармонійного естетичного середовища та максимальну відповідність функціональному призначенню даного приміщення. При комплексному вирішенні інтер'єрного простору дитячого лікувального закладу беруть участь такі сфери діяльності як архітектура, мистецтво і дизайн. В роботі художника, архітектора та дизайнера важливу роль „відіграє художній метод”, який є універсальним механізмом творчої діяльності. Проте виникають певні відмінності у „художньому методі”, адже мистецтво частіше відносять до „художньо-творчої” діяльності, а дизайн та архітектуру – до „художньо-проектної” [1, с.44].

Створюючи інтер'єр з використанням творів художньої кераміки, доцільне поєднання художньо-творчого та проектного методів для отримання цільного та досконалого середовища з урахуванням естетичних та функціональних вимог лікувального закладу. Адже вироби та твори художньої кераміки в інтер'єрі лікувального закладу не можна розглядати окремо від середовища як самостійні об'єкти на художніх виставках. Художній зміст творів образотворчого мистецтва суттєво відрізняється від продуктів дизайнерської діяльності. Мистецтво створює художню реальність, подвоюючи світ, дизайн – формує реальність, предметне середовище [2, с. 115]. Вироби та твори художньої кераміки, що є продуктами творчої діяльності архітектора, художника, дизайнера виступають в інтер'єрі об'єктами зорового сприйняття. Різновиди кераміки являються самостійною формою і водночас частиною предметно-просторового середовища та повинні бути організовані як візуально, так і функціонально.

Твори образотворчого мистецтва впливають на людину фізичною формою (простір, лінії, об'єми); художньою формою (пропорції, ритм, масштаб); художнім образом (вираження певного почуття, змісту, сюжетної складової твору). При певних умовах організації фізична форма являється матеріалом художньої форми, яка виражає певний художній образ. В процесі структурної організації різних змістовних та візуальних елементів форми повинен формуватися цілісний зоровий образ. Біологічні та психофізіологічні можливості людини являються постійними факторами суб'єкту сприйняття. До змінних факторів суб'єкта, що впливають на сприйняття, відносяться індивідуальні риси, темперамент людини, її досвід та знання.

До засобів, які підсилюють емоційний вплив архітектурної форми, відносяться освітлення, колір та фактура [3]. Пізнання будь-якої форми пов'язане, в першу чергу, з її зоровим сприйняттям та об'єктивними

властивостями – фізичними розмірами, кольоровим рішенням та геометричними характеристиками. Невід’ємним відносним критерієм оцінки розмірів в процесі сприйняття являється також порівняння форми із розмірами власного людського тіла. Цей критерій оцінки багато у чому залежить як від вікових особливостей сприйняття, так і закономірності психології сприйняття. Таким чином, емоційна оцінка об’єктивних властивостей форми – розмірів, кольору, фактури – виникає в процесі сприйняття в результаті інтеграції багатьох оцінок цієї властивості за абсолютним і всіма відносними критеріями одночасно.

Аналіз існуючих рішень. Існує багато наукових досліджень в області психології та психофізіології, направлених на з’ясування закономірностей взаємостосунків між емоціями, кольором та формою. Це роботи Л. М. Веккера (1981), Ч. А. Измайлова (1995), А. Еткінда (1987), М. Люшера (2002), F. Birren (1961, 1973), О. В. Сафуанової (1994), П. В. Яньшіна (2001, 2002). Дослідження, які отримані в цих роботах, не рідко є суперечливими, проте автори схиляються до одної думки, що кольори викликають різне сприйняття в залежності від того, чи співвідносяться з зовнішнім світом, чи з „духовним світосприйняттям” [4]. Проблемою організації системи охорони здоров’я в Україні займаються інститути: Київський ДіпроНД охорони здоров’я (Медінвестпроект), Київська медична академія післядипломної освіти, Державний інститут по проектуванню підприємств медичної промисловості, Український державний інститут проектування міст, Український державний науково-дослідний і проектний інститут цивільного сільського будівництва. Серед закордонних інститутів, які займаються цією проблемою, найбільш відомі: Науково-дослідний інститут соціальної гігієни і організації охорони здоров’я ім. Н. О. Семашко в Москві, Проектний і науково-дослідний інститут по проектуванню закладів охорони здоров’я ДіпроНД охорони здоров’я в м. Москва, Московський інститут удосконалення лікарів, Медичний центр університету Західного Берліну (Німеччина), лікарняний центр Льежського університету (Франція) та інші.

Методика досліджень. При організації інтер’єру засобами художньої кераміки необхідно враховувати психологічний вплив на людину виробів та творів, викликати позитивні емоції так, на прикладі дитячого лікувального закладу, – заспокоювати пацієнта, знімати психологічний дискомфорт та відповідати функціональному призначенню приміщення. Першим завданням при розробці архітектурно-художнього оформлення інтер’єрів є організація засобами мистецтва архітектурного простору і створення середовища, яке б сприяло проходженню необхідних функціональних процесів. При цьому повинна враховуватися спеціалізація конкретного закладу, контингент його відвідувачів та пацієнтів, вимоги технології, гігієни та ін.

В медичних закладах, в різному ступені, можливо використання в інтер’єрах творів образотворчого мистецтва: станковий живопис, графіка, скульптура; окремі різновиди монументально-декоративного мистецтва: вітраж, мозаїка, кераміка, текстиль, скло, дерево, метал; а також; народне прикладне мистецтво – вироби, виконані на основі народних промыслів. За гігієнічними умовами медичної установи одним з основних матеріалів оформлення

приміщень визначено кераміку. Кераміка (грец. Keramikos – „глина”) – загальна назва всіх видів виробів з обпаленої глини, в тому числі майолика, теракота, фаянс, порцеляна. Всі різновиди форм кераміки в громадському інтер’єрі можна поділити на чотири типологічні групи: пано, станково-декоративна керамопластика, об’ємно-просторова кераміка, модульно-збірна декоративна кераміка. В середині цих груп можна відокремити також керамічну пластику та керамічний живопис, до яких належать всі різновиди об’ємно-пластичного декору (рельєф, горельєф, скульптурна вставка, скульптура, малі форми) та площинного настінного живопису (розпис по керамічній основі, керамічна мозаїка). Наведені різновиди художньої кераміки можуть використовуватися при створенні інтер’єрного простору лікувального закладу як окремі вироби чи твори, так і поєднані у декоративні просторові композиції.

Основні результати дослідження. Цілісний образ сприйняття предмета складатиметься з пізнання предмета та осмислення інформації про нього засобами зіставлення з еталонами пам’яті, інформації та попереднього досвіду. В психології процес формування образів у свідомості після прийому та опрацювання інформації, що надійшла крізь органи почуттів, називається сприйняттям, чи перцепцією. Об’єктами зорового сприйняття являються предмети навколишнього світу, які можна описати в перцептивних категоріях форми, фактури, кольору, яскравості, простору. Зображення предметів крізь око потрапляє у мозок, перетворюючись там у зоровий образ, що дістав назву „мозкова картинка”[10].

Сприйняття володіє великим діапазоном глибини вивчення форми: від стиснутих та миттєвих характеристик за ознаками, максимально економними в передачі, до детального розгортання образу у часі. Ознаки, за якими характеризується сутність об’єкту, повинні бути суттєво інформативними та універсальними для всіх зорових образів. При сприйнятті керамічних елементів в інтер’єрі такими інформаційними ознаками повинні являтися сорозмірність, пропорція, геометрична форма (як для площинних, так і для об’ємно-просторових творів), контурна лінія (для площинних), пляма, колір. Художні образи творів мистецтва являються ідеальними, існуючими лише в уявленні художника та того, хто їх сприймає. Художній зміст мистецьких творів направлений на відображення зовнішніх по відношенню до них явищ, таких, як життя людини у соціумі, її сприйняття та оцінка дійсності і самого себе [5, с. 104]. Для адекватного психофізіологічного сприйняття людиною в інтер’єрі лікувального закладу художньої кераміки, твори потрібно розглядати як продукт, що поєднує у собі елементи образотворчого мистецтва і дизайну. Художній зміст дизайнерських творів включає практичний та духовний зміст і визначається рядом наступних факторів:

- соціально-культурною позицією дизайнера;
- естетичними, психічними, фізіологічними потребами людини, для якої призначений об’єкт проектування;
- функціонуванням об’єкту, його взаємодією з предметним середовищем, а також з конструкцією та технологією виробництва спроектованого об’єкту.

Вироби та твори художньої кераміки, що водночас виступають творами мистецтва та продуктами дизайну, представляють собою художньо-виразну, організовано впорядковану форму, поєднану з окремих різноманітних елементів в єдине ціле. Художня форма повинна відповідати вимогам цілісності та виразності, виражаючи всі основні закони композиції та психофізіології.

Емоційна сфера людини надзвичайно складна та багатогранна у своїх проявах та у великому ступені індивідуалізована. При сприйнятті елементів художньої кераміки, як продуктів дизайнерської діяльності, важливу роль відіграє психологічний термін – емоційний відгук. Емоційний відгук представляє собою одне з найбільш елементарних і розповсюджених проявів емоційної сфери людини. Він виникає безпосередньо в процесі сприйняття об'єкту та характеризує, як правило, невелике по силі та короткочасне переживання відношення суб'єкту до об'єкту в цілому чи окремим його властивостям, яке може виражатися словами: приємно – неприємно, подобається – не подобається, все одно [6, с. 76]. Серед найбільш розповсюджених фізичних якостей об'єкту та емоційного відгуку на нього є такі фактори як колір, окреслення контуру, форма, сюжетна складова твору. Твори образотворчого мистецтва впливають на людину фізичною формою (простір, лінії, об'єми); художньою формою (пропорції, ритм, масштаб); художнім образом (вираження певного почуття, змісту, сюжетної складової твору). При певних умовах організації фізична форма являється матеріалом художньої форми, яка виражає певний художній образ. В процесі структурної організації різних змістовних та візуальних елементів форми повинен формуватися цілісний зоровий образ. Сприйняття форми предметно-просторового середовища – це результат об'єктивного та суб'єктивного процесу між глядачем та оточенням, обумовленим об'єктом сприйняття (архітектурою, дизайном, образотворчим мистецтвом) та суб'єктом сприйняття (людиною) [3, с. 21]. Біологічні, психофізіологічні можливості людини являються постійними факторами суб'єкту сприйняття. До змінних факторів суб'єкта, що впливають на сприйняття, відносяться індивідуальні риси, темперамент людини, її досвід та знання.

Форма в дизайні та архітектурі виступає посередником між проектувальником та глядачем, діючи на розум та почуття глядача подвійно. По-перше, форма несе в собі функціонально змістовну інформацію, по-друге, форма має художньо-образний зміст та існує сама по собі, не пов'язана з її функціональним призначенням [7]. В інтер'єрі дитячого лікувального закладу твори художньої кераміки виступають як самостійні форми, так і форми, що підпорядковуються загальній архітектурній формі. Художній зміст форми розкриває на абстрактному рівні властивості природи, які відкликаються в свідомості людини емоційними установками. Суб'єктивна реальність, внутрішній світ людини багатогранний та складний. До нього входять пізнавальні процеси, за допомогою яких людина отримує та усвідомлює інформацію, відображає об'єктивний світ. В ході пізнавальних процесів об'єктивний світ перетворюється в суб'єктивний образ.

КЕРАМІЧНІ ПАННО РОЗПИС ПО ПЛИТЦІ

Дитяча поліклініка Харківського району

Рис. 1

КЕРАМІЧНА СКУЛЬПТУРА
ОБ'ЄМНО - ПРОСТОРОВА КЕРАМІКА

Рис. 2

При сприйнятті кераміки, як одного з видів образотворчого мистецтва, в інтер'єрах як лікувальних закладів, так і інших громадських споруд, вагоме місце відводиться формі, пластиці, кольору та сюжетній складовій твору. Маленькі діти до 3 років виділяють у своєму сприйнятті та орієнтуються, в першу чергу, на колір. Це є результатом афективності, притаманній малюкові. Проте картина сприйняття міняється, коли дитина бачить зображення знайомих простих речей (м'ячика, пірамідки, кубика). Пізніше тварин,

людей, навколишніх предметів, коли в дитини вже визначився чіткий зв'язок слова „назви” з цим предметом. Чим старшою стає дитина, тим більше її досвід, тим менше сил витрачається на сприйняття, пізнання предметів, тим легше зв'язок предметів з їх функціональністю [9]. Діти від 3 років віддають перевагу казковим формам та сюжетам. Дітям дошкільного віку до вподоби яскраві, відкриті кольори переважно теплої гами, в 5-6 років віддають перевагу контрастним кольоровим сполученням, заснованим на використанні додаткових кольорів. Чорно-біла чи однокольорова гама обирається дітьми дуже рідко. Таким чином, тематика керамічних виробів та творів в інтер'єрах лікувальних закладів розрахована на сприйняття дітьми від 2, 5 років до шкільного віку переважно може складатися з казкових сюжетів. Створення художником та архітектором яскравого захоплюючого вражаючого світу допомагає дитині забути про свої страхи, що пов'язані з відвідуванням лікувального закладу. Подібні сюжети можуть відтворюватися у багатьох видах художньої кераміки: площинний розпис по керамічній плитці, керамічний рельєф, різновиди об'ємно-просторової кераміки контрастно-експресивного характеру. За допомогою казкових яскравих емоційних акцентів у вигляді художньої кераміки порушується похмура лікарняна атмосфера. Різноманітні сюжети українських, слов'янських та західно-європейських казок зацікавлять як самих маленьких відвідувачів, так і дітей шкільного віку, та навіть батьків (Рис. 1).

Кераміка – вид мистецтва, при створенні якого безпосередньо беруть участь такі природні стихії, як земля, вода, вогонь. Керамічні твори несуть в собі тепло людських рук і душі, і це тепло передається глядачеві, в даному випадку пацієнту (Рис. 2). Сучасна людина в наш урбаністичний час підсвідомо тягнеться до всього природнього, справжнього намагається відновити зв'язок з природою. В процесі створення інтер'єрного простору з використанням творів художньої кераміки на кожному рівні процесу візуалізації організується специфічна інформація: про візуальні властивості елементів, визначений стан форми (композиційні характеристики), та емоційно-художній зміст форми. Процес візуалізації можна умовно поділити на чотири рівні, пов'язані між собою.

1. „Елементарні” візуальні сигнали (пляма, лінія, колір, розмір, об'єм, форма).
2. Композиція сукупності візуальних елементів як їх формальна естетична організація.
3. Інтегральні враження (естетичні категорії): масштабність, тектонічна організація, емоційна орієнтація, гармонійність, оригінальність.
4. Образ форми (емоційний зміст загального смислу композиції) [7].

Висновки. Проаналізувавши ситуацію, можна зробити висновок, що сприйняття володіє великим діапазоном глибини вивчення форми: від стиснутих та миттєвих характеристик за ознаками, максимально економними в передачі, до детального розгортання образу у часі. Ознаки, за якими характеризується сутність об'єкту, повинні бути суттєво інформативними та універсальними для всіх зорових образів [8 с. 79]. Людина шукає впорядкованості в навколишньому світі, так як вона допомагає краще сприймати навколишнє та запам'ятовувати сприйняте. Таким чином, відкриття таких закономірностей надає певної

естетичної та психологічної насолоди. Впорядкованість, на відміну від хаосу, сприймається як дещо красиве. Прагнення людини виявити впорядкованість та класифікувати те, що вона сприймає, робить процеси пізнання світу більш економними та набагато підвищує наші пристосувальні можливості. Цілісність та виразність – це два взаємопов’язаних діалектичних поняття, які виражають закони художньої композиції, на основі яких будуються твори художньої кераміки. Цілісність – це порядок, система, закономірність, а виразність – порушення порядку, своєрідність, індивідуальність, неповторність. У повноцінному творі художньої кераміки співвідношенням цілісності та виразності повинно керувати відносне поняття – міра. Якщо у керамічному художньому творі впорядкованість дуже очевидна і починає переважати інші аспекти сприйняття, об’єкт не здається глядачеві красивим, цікавим, індивідуальним – перестає сприйматися як щось особливе, як твір мистецтва. Така ж ситуація виникає при сприйнятті об’єкту, коли в його структурі взагалі не вдається визначити ніякої регулярності. Для сприйняття необхідним принцип узгодження між очікуваним (прогнозуючим) та отриманим в даний момент. Таким чином, для естетичної привабливості необхідно, аби об’єкт набув деякої впорядкованості – але не дуже простої та „сухої”, не був лише чіткою формулою. У творах художньої кераміки основні особливості механізмів сприйняття використовуються для того, щоб привернути увагу глядача. В інтер’єрі лікувального закладу окрім естетичної насолоди надати заспокійливого ефекту, допомогти пацієнту не зосереджуватися виключно на хворобі та страху, зняти психологічний дискомфорт.

Література:

1. Бореєв Ю. В. Эстетика: учеб. пособие. 2-х. т.: Т. 1. – Изд. 5 – е. – Смоленск:Русич, 1997. – 576 с., ил.
2. Быстрова Т. Ю. Вещь, форма, стиль: введение в философию дизайнера. – Екатеринбург: Изд. Уральского ун-та, 2001. – 228 с.
3. Иконников А. В. Художественный язык архитектуры. – М.: Искусство, 1985. – 175 с., ил.
4. Яньшин П. В. Специфичность эмоциональной категоризации хроматических и геометрических признаков у детей дошкольного возраста. Психологический журнал, 2002. Т. 23. – с. 61-70.
5. Коськов М. А. Общая теория предметосозидания: учеб. Пособие. – СПб: Изд-во ун-та, 2005. – 124 с.
6. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Пер. с польского. М.: Прогресс, 1979. – 392 с.
7. Шимко В. Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование. – М., 2006 – 382 с.
8. Шевелев И. Ш. Принцип пропорции: о формообразовании в природе, мерной трости древнего зодчества, архитектурном образе, двойном квадрате и взаимопроникающих подобиях. – М.: Стройиздат, 1986. – 200 с.
9. Богуславская З. М., Смирнова Е. О. Развивающие игры для детей младшего школьного возраста. – М.: Просвещение, 1991 – 207 с., ил.
10. Раушенбах Б. В. Геометрия картины и зрительное восприятие. – СПб.: Азбука – классика, 2001 – 320 с.

Надійшла до редакції 4.11.2008